

**UNIVERSITATEA “PETRU MAIOR”, TÂRGU-MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

**TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT**

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA**

**DOCTORAND:
Viorel NISTOR**

**TÂRGU-MUREȘ
2010**

**UNIVERSITATEA “PETRU MAIOR”, TÂRGU-MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

**PACTUL FICTIONAL ȘI ISTORIA
REPERE ALE ROMANULUI POLITIC
ROMÂNESC POSTBELIC
REZUMAT**

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA**

**DOCTORAND:
Viorel NISTOR**

**TÂRGU-MUREȘ
2010**

Cuprins

INTRODUCERE	p. 5
CAP. I	
ISTORIE, MORALĂ, LITERATURĂ	
1.1. Cenzura comunistă	p. 10
1.2. Rezistența prin cultură	p. 36
1.3. Proletcultism, jdanovism, realism socialist	p. 48
1.4. Un roman politic românesc	p. 107
CAP. II	
PACTUL FICȚIONAL ȘI ISTORIA	
2.1. Romanul ideologic	
2.1.1. Introducere	p. 139
2.1.2. Un anti Nobel românesc (Mihail Sadoveanu)	p. 157
2.1.3. Greutatea cărților mincinoase (Petru Dumitriu)	p. 167
2.1.4. Puterea sau adevărul (Titus Popovici)	p. 188
2.2. Romanul condiției politice	
2.2.1. Introducere	p. 206
2.2.2. Posibila întoarcere (Marin Preda)	p. 227
2.2.3. Mecanismele ideologiei (Alexandru Ivasiuc)	p. 242
2.2.4. Fețele curajului (Augustin Buzura)	p. 264
2.3. Romanul evazionismului politic	
2.3.1. Introducere	p. 282
2.3.2. Scrisul armă sinucigașă (Constantin Țoiu)	p. 296
2.3.3. Somnul anticomunist naște monștri (Nicolae Breban)	p. 311
2.3.4. O carte interzisă (Bujor Nedelcovici)	p. 326
CONCLUZII	p. 341
BIBLIOGRAFIE	

REZUMAT

Într-o societate de tip totalitar, în care sistemul de putere era unul foarte particular, în care viața socială căpăta o desfășurare neobișnuită, iar cultura a primit roluri neașteptate, legătura dintre politică și literatură a fost una specială. Istoria din anii de dominație comunistă le-a pus într-o relație nefirească, de subordonare, unde libertatea de creație literară a fost pusă la cheremul unui sistem politic, iar scriitorii au fost transformați, adeseori, în funcționari ai acestui sistem. Literatura născută în aceste condiții, proza, în special, romanul politic, nu putea scăpa de sub influența politicului. Miza a lucrării este de a surprinde modul de manifestare al creației literare în condițiile istorice date și de a cerceta rezultatele obținute în acest fel.

Ipoteza principală a lucrării este că între scriitorul român din perioada postbelică, și puterea politică, a existat un pact de natură ficțională care a afectat în mod semnificativ creația literară a acestei perioade, dându-i o anumită specificitate și alterându-i substanța. Pactul a afectat, deopotrivă, componenta estetică, dar și cea etică a operei de artă, fiind una din mărcile definitorii ale literaturii acestui timp istoric. Din această perspectivă, lucrarea nu urmărește doar ce tip de literatură s-a scris în această perioadă, ci, mai ales, cum s-a scris această literatură, sub ce auspicii, în ce circumstanțe, sub ce condiționări. Rezultatele acestui mod specific de a fi al literaturii vor fi evaluate prin sistematizare, selecție și analiză tematică a operei subsumate speciei romanului politic.

Capitolul I se numește **Istorie, morală, literatură** și constituie preambulul teoretic al lucrării. Condiționările, interioare și exterioare în care a apărut această literatură au fost de natură politică, manifestate în formă juridic-administrativă, de natură morală și cele care țin de premisele istoric-literare. Am abordat mai întâi de toate chestiunea cenzurii ca o primă condiție a existenței literaturii sub comunism. Sunt de reținut aici definiția cenzurii, funcționarea instituționalizată a acesteia, formele efective de manifestare, evoluția în timp a cenzurii, de la dogmatismul absurd din primii ani, la insidioasa autocenzură și până la rafinatele strategii de conviețuire cu cenzorii. Fenomenul este ilustrat prin articole de lege, prin mărturii și prin documente de arhivă, ce încearcă să arate modul în care funcționa sistemul. Cenzura făcea parte dintr-un pachet compact de acțiune politică, din care mă făceau parte Propaganda și Securitatea, având un rol teoretic bine definit în formarea „omului nou”.

Condiționările, scrupulele și tribulațiile morale ale scriitorilor au fost puse sub semnul „rezistenței prin cultură”, subcapitol care încearcă o minimă clarificare a unei probleme pe cât de dureroase, pe atât de complicate și de ambigui. Adunând laolaltă o sumă întreagă de contradicții, sintagma rămâne în continuare una controversată, oscilând între aprecieri maximaliste, ce-o apropie de eroism, și minimaliste, ce-o îndreaptă spre derizoriu. Partizanii conotațiilor negative ale „rezistenței prin cultură” sunt încă deopotrivă de numeroși cu cei ai conotațiilor pozitive.

Literatura apărută după instalarea comunismului a fost una cu totul nouă, rezultatul unei fracturi radicale față de tradiția românească, față de tradiția literară și față de firescul literaturii. Noua literatură a fost obligată să se scrie după reguli, acestea prescriind, de fapt, o rețetă ideologică ca va deveni unică. Pentru a face înțeles impactul real și consecințele aplicării unor asemenea rețete, s-a mers la rădăcinile acestui fenomen, la filiațiile sovietice ale acestei literaturi, trecând prin proletcultismul rusesc, prin tezele jdanoviste și ajungând la realismul socialist, metoda de creație care a devenit marcă definitorie a literaturii de tip ideologic-comunist. Ce este realismul socialist, cum s-a născut el, cum a fost aplicat, care sunt prescripțiile sunt câteva din punctele atinse în acest subcapitol. Partea teoretică a lucrării mai cuprinde un excurs despre ce se consideră a fi proletcultismul românesc, surprinde momentul de inflexiune al literaturii române („criza culturii” – momentul 1946), prezintă rolul ideologilor autohtoni în implementarea noii culturi și îndreptarul dat de critica literară către scriitorii. Partea cea mai substanțială este rezervată realismului socialist românesc, un fenomen la edificarea căruia au contribuit circa 200 de poeți, câteva zeci de prozatori și cam tot atâția critici literari.

Am încheiat partea introductivă a tezei printr-un subcapitol dedicat exclusiv romanului politic românesc. Am considerat că se poate vorbi despre „un vechi roman politic românesc”, surprinzând mai ales înțelesul de clasic, în opoziție cu un „nou roman politic”, înțelegând prin asta un roman apărut în condiții istorice și politice distincte. Mi s-a părut interesant de reținut ce spuneau scriitorii și criticii despre acest tip de roman politic la momentul apariției și dezvoltării lui. De asemenea, din perspectivă critică, era interesat de surprins momentul tranziției de la o literatură dogmatică, ideologică, la o literatură mai deschisă, cu câteva grade de libertate în plus. Subcapitolul se încheie printr-o sinteză a viziunii de astăzi asupra romanului politic, reținând, în esență, două opțiuni

contrarii: una (a optzeciștilor) ce consideră romanul politic datat și îi diminuează performanțele, și alta (a șaizeciștilor) ce nu contenește să-i apere meritele

Capitolul II, intitulat **Pactul ficțional și istoria**, reprezintă studiul propriu-zis pe care se bazează lucrarea doctorală. Studiul pornește de la lucruri cunoscute despre literatura perioadei invocate, încercând să găsească o viziune proprie asupra acestui fenomen. Considerând politicul un vector determinant, am împărțit creația romanească a perioadei postbelice în trei categorii de roman politic: **romanul ideologic**, caracteristic comunismului dur din primele decenii; **romanul condiției politice**, ce începe să apară la mijlocul deceniului șapte și continuă, într-o formă sau alta, până spre căderea comunismului; în sfârșit, **romanul evazionismului politic**, specific mai ales ultimelor decenii de comunism.

Metoda de lucru aleasă a fost următoarea: fiecărui tip de roman îi este alocată o parte introductivă, un mic expozeu teoretic, istoric și istoric-literar, urmată de prezentarea tematică a trei romane considerate reprezentative pentru romanul luat în discuție.

Romanul ideologic, acel tip de roman dogmatic, tezist și impus, era rezultatul aplicării metodei realismului socialist în România. Schematic, lucrurile arătau astfel: „Se importă de la sovietici tehnologie (doctrina "realismului socialist") pentru fabricarea noii literaturii, se califică, în școli sau la locul de muncă, lucrătorii necesari, se pun în circulație broșuri cu instrucțiuni de utilizare a noii metode de creație, se întocmesc planuri de producție (care trebuie, bineînțeles, depășite), se organizează schimburi de experiență și ședințe de analiză a muncii, se atribuie premii fruntașilor în întrecerea socialistă, sunt sancționate exemplar, prin admonestări publice sau concedieri, abaterile de la disciplina muncii” (Alex Ștefănescu). Temele sunt cunoscute și prestabilite (războiul, istoria, împrăștierea, colectivizarea, uzina, șantierul, lupta de clasă, etc.), personajele, de asemenea, victime ale unui maniheism strident, situațiile conflictuale sunt previzibile și predictibile. Libertatea lăsată romancierilor privea doar detaliile, scriitorii știind prea bine că nu au nicio șansă de a fi publicați dacă nu respectă rețeta. Astfel, se poate vorbi despre existența unui pact al scriitorului cu puterea care, în această perioadă, lua forma însușirii directivei, a sarcinii de partid, a conformării fără crâcnire. În alte cazuri, pactul însemna entuziasm fără reținere și angajare deplină a scriitorului în slujba ideologiei.

Romanele alese pentru a ilustra această tipologie sunt *Mitrea Cocor* (1949) de Mihail Sadoveanu, *Drum fără pulbere* de Petru Dimitriu (1951) și *Setea* (1958) de Titus Popovici.

La *Mitrea Cocor* de reținut sunt contrastele care se creează între vechiul și noul Sadoveanu, între conservatorul, arhaicul romancier al naturii și scriitorul angajat, uimitorul militant comunist ce a devenit. Mai surprinde la Sadoveanu atitudinea morală de balansare totală, asimilabilă unei trădări în fața noii puteri comuniste. Din punct de vedere estetic, romanul este un eșec total și o mare pată pe obrazul marelui romancier. Contrastază ecoul intern și internațional al romanului propagat, în epocă, din motive și cu instrumente politice, cu tăcerea absolută așternută astăzi peste acest pseudo-roman

Al doilea roman selectat să ilustreze această secțiune aparține unui scriitor talentat și controversat. Este vorba despre voluminosul și rușinosul *Drum fără pulbere* al lui Petru Dimitriu. Cartea a fost reținută pentru că aparține unui scriitor român important, este o „capodoperă” a realismului socialist și o mostră perfectă de mistificare a realității prin intermediul literaturii. Romanul canalului ilustrează cum nu se poate mai potrivit scopul literaturii ideologice, acela de model, de prototip al realității. Petru Dimitriu arată în cartea sa, sfidând realitatea tragico-istorică, cine și cum ar trebui să construiască socialismul. Surprinzătoare sunt siguranța scrisului și talentul tânărului scriitor, debutant într-un domeniu în care nu exista niciun fel de experiență și tradiție. Autorul este printre cei care recunosc existența unui pact făcut de scriitor cu puterea, chiar dacă acesta este motivat într-un mod propriu, interesat.

Titus Popovici, cu *Setea* sa (1958), face parte din categoria scriitorilor ideologi. Dacă Petru Dimitriu a nimerit, spre ghinionul său, în plin realism-socialist, Titus Popovici a nimerit exact la locul potrivit, el găsiind aici mediul propice. Titus Popovici s-a consacrat rapid ca scriitor prin două romane, ambele scrise în „obsedantul deceniu” și hrănindu-se apoi, într-un fel parazitar, din gloria obținută atunci. Prin romanul *Setea*, practic, se rescrie istoria, iar acul timpului începe să miște după dorința partidului și ideologiei. *Setea* transfigurează cu talent, dar nu cu mai puțin tezism, una din cerințele ideologice stringente ale vremii, iar autorul pune la lucru în folosul partidului străvechea sete de pământ a țăranului român. Folosind o baghetă magică, Titus Popovici îl transformă pe un Mitru Moț (un adevărat Ion) într-un activist destoinic și înțelept, pentru a-l pregăti

să intre apoi, cândva, în colectivă. *Setea* începe ca un autentic roman țărănesc și sfârșește în cel mai conformist tezism realist-socialist. Titus Popovici debutează ca un romancier de mare forță și sfârșește ca un nomenclaturist literar și politic.

Piesa de rezistență a lucrării este conceptul de roman al condiției politice, în jurul căruia se construiește întregul eșafodaj al temei. În primul rând, el adună romanele politice reprezentative ale perioade de sub comunism. În al doilea rând, presupune existența unui pact ficțional încheiat cu puterea, potrivit căruia scriitorul nu va ataca puterea și prezentul comunist. Practic, este descrisă condiția de supraviețuire a scriitorului în epoca de dominație comunistă și de suprimare, parțială, a libertății de creație. Sunt descrise circumstanțele politice, culturale și sociale de apariție ale unui nou tip de roman, la mijlocul deceniului șapte. Acest roman, un produs de sinteză a mai multor procese istorico-politico-literare, va marca decisiv evoluția literaturii române, în toată perioada de până la căderea comunismului.

Scriitori aleși a ilustra acest tip de roman sunt Marin Preda cu *Moromeții II* (1967), Alexandru Ivasiuc cu *Păsările* (1970) și Augustin Buzura prin *Fețele tăcerii* (1974). Marin Preda a fost reținut pentru că este un scriitor important și reprezentativ pentru tipul de literatură luat în discuție, tipul de moralist care nu ocolește subiectele politice fierbinți ale vremii. *Moromeții II* poate fi considerat, în bună parte, un roman politic, roman al colectivizării cu influențe, pe alocuri, vădit realist-socialiste, este și romanul opoziției simbolice, reprezentate de Ilie Moromete, și al rostului ei în societatea politică. Politice sunt și confruntările verbale dintre tată și fiu, dintre conservatorul Ilie Moromete, țăranul român al altor rosturi și ritmuri de viață, și tânărul comunist Niculae Moromete, naiv, necopt și nepregătit pentru o lume în violentă schimbare. Marin Preda nu ocolește problemele fierbinți ale timpului, dar cheia politică este nesatisfăcătoare din punct de vedere moral. Căci a vedea, de exemplu, profundele schimbări ale satului românesc ca simplu conflict dintre generații, ca și gâlceava dintre tată și fiu, e, totuși, prea puțin pentru un scriitor cu pretenții, cum a fost Marin Preda. Cu toată ambiguitatea, voită uneori, cu toată știința de a părea de acord cu lucruri dezagreabile și de a părea în dezacord cu lucruri agreate, se simt, discret, și la Marin Preda, condiționările, adaptările, aranjamentele, potrivelile unui scris dependent de ceva, acel ceva ce însemna a nu supăra (prea tare) partidul.

Romanele lui Alexandru Ivăsiuc și *Păsările* în special sunt politice prin conținutul lor ideologic, prin ițele (politice), văzute și nevăzute, pe care se țese întreaga structură românească. Autorul însuși spune că romanele sale sunt „teze” care vor să demonstreze ceva. Trecerea de la „tezismul” vulgar al romanului ideologic la „tezele” bine învelite literar ale lui Alexandru Ivăsiuc e marele pas înainte făcut de romanul politic românesc. În esență, romanul *Păsările* este scena de desfășurare a mai multor personaje-idee, purtători ai unor încărcături ideologice și politice. Întâlnirile lor produc dramatism și tensiune, valide din punct de vedere literar, dar vădesc limitele morale ale autorului. Personajul cheie, Liviu Dunca, este un revoltat și prin atitudinea sa sunt scoase la lumină abuzurile vechiului regim, aceasta fiind partea luminoasă a personajului. Partea întunecată a acestuia îl face să nu se poată bucura de victoria sa și să nu poată, eventual, continua lupta cu sistemul nedrept. Destinat unei „suferințe ideologice” perpetue, abstracte și greu de înțeles din punct de vedere uman, Dunca este condamnat, fără vină, la pierderea identității, iar autorul își arată limitele curajului și ale combativității la contactul cu sistemul de putere. În roman, Liviu Dunca interacționează, direct sau indirect, cu alte personaje-simbol destul de străvezi: Margareta – simbolul lumii celei vechi, Dumitru Vinea – puterea culpabilă, Cheresteșiu – securistul, simbol al autorității, Mateescu – modelul oportunistului nemuritor. Înfrângerea lui Dunca nu este produsă din niciunul dintre aceste personaje, dar nici nu poate fi vindecată de acestea, pentru că aceasta vine, misterios, din interiorul său. Acesta este unul din punctele slabe ale romanului, deoarece condamnă, indirect, revolta, făcând-o să pară neavenită, periculoasă și, mai ales, inutilă. O experiență doar traumatizantă, fără o finalitate în sistem, dar care duce sigur la anonimizarea revoltatului. Pe lângă mesajul pozitiv menționat, acesta era mesajul ideologic nerostit care frânga elanul rostirii adevărului întreg.

Augustin Buzura, în *Fetele tăcerii*, explorează alte zone ale politicului, cele legate mai puțin de ideologie, și mai mult de faptele generate de către aceasta. *Fetele tăcerii* este considerat, pe drept cuvânt, unul dintre cele mai curajoase romane apărute în regimul comunist, fapt ce a stârnit uimire până în ziua de astăzi. Temeritatea lui se regăsește în temele abordate, în ideile transmise și în modul de spunere. În *Păsările* lui Ivăsiuc, apărea pentru prima dată figura securistului, chiar dacă umanizat și destul de departe de prototipul real. La Buzura, apar pentru prima dată partizanii (oponenții din munții ai

comuniștilor), ca o recunoaștere târzie a existenței lor și tot pentru prima dată este lăsată să apară folosirea violenței în urmărirea și pedepsirea lor. În roman, este importantă dezbaterea în trei asupra unui trecut discutabil și abominabil, cu păstrarea, totuși, a unui echilibru și a unor rezerve care nu fac bine astăzi romanului. Și mai percutant și curajos este mesajul final transmis de jurnalistul Dan Toma, acela al necesității învingerii lașității și fricii, al nevoii ieșirii din tăcere. Acesta a și fost, probabil, unul dintre motive pentru care romanul a rămas într-o nemeritată discreție, nefiind reeditat și comentat pe măsura interesului pe care l-a stârnit. La polul opus, stau, totuși, jumătățile de adevăr, deformările și tăcerile autorului însuși despre o realitate comunistă a prezentului. O dezmagire este cu siguranță figura de sfânt ratat a lui Carol Măgureanu, omul care se jertfește, dar nu știe și n-a știut niciodată pentru ce. La fel de anacronice și inutile ca și la Ivasiuc par și aici revolta, sacrificiul, nonconformismul și la fel de demobilizatoare. Astfel încât mesajul ultim, peste toate sinuozițiile și locurile înguste ale ideologiei, să fie optimist și tonic, în perspectiva unui comunism luminos și etern. În disputa tipică dintre nebădăiosul activist Gheorghe Radu și anemicul Carol Măgureanu, nouă este apariția celui de-al treilea, al jurnalistului Dan Toma, ce încearcă să simbolizeze prezentul și nevoia implicării prezentului în judecarea trecutului obsedant. Fapt ce va rămâne mai mult un deziderat, o intenție.

În cea de-a treia categorie, a romanului evazionismului politic, realitatea politică nu este abordată frontal, ci disimulat, prin diverse strategii evazioniste. Deși condiționarea politică a scrisului că n-a dispărut niciodată în regimul totalitar, trecerea de la romanul condiției politice la cel al evazionismului politic poate fi considerată, din punct de vedere etic, un pas înapoi pentru literatura română. Factorii care au determinat această întoarcere a literaturii au fost generați de schimbarea atmosferei politice, din care sunt de reținut câteva repere. Primul a fost Tezele din iulie din 1971, set de documente de partid care restricționau libertatea de creație. Al doilea reper a fost desființarea oficială a cenzurii, din 1977, fapt ce a dat startul unui alt tip de cenzură, mai eficient, prin care responsabilitatea era diseminată, împărțită tuturor, de la activiștii culturali cu funcție, la nivelul ultimului scriitor și ajungând la autocenzură. Căile de scăpare în fața noii agresivități și a recrudescenței cenzurii au fost diferite, de la literatura istorică, la cea ironică, alegorică, parabolică sau parodică, fie recurgând la calea antiutopiei sau la o

literatură esopică, incifrată, plină de trimiteri subversive de tipul cunoscutelor „șopârle”. Uneori râvna subversivității era atât de mare, încât produsele rezultate erau prolixе, supraîncărcate, încâlcite, iar uneori (voit) ininteligibile. Alterori, complicitatea dintre scriitor și cititor, ce genera inspirație, pe de-o parte, și așteptare, pe de alta, se extindea și asupra cenzorului, cu care se puteau negocia anumite detalii.

Romanele alese să ilustreze acest tip de creație sunt *Galeria cu viță sălbatică* (1976) a lui Constantin Țoiu, *Bunavestire* (1977) a lui Nicolae Breban și *Al doilea mesager* (1985) al lui Bujor Nedelcovici. Prin aparențe și semnificațiile de suprafață, prin temă, *Galeria cu viță sălbatică* a lui Constantin Țoiu pare un roman al condiției politice. Printr-o foarte bună scriitură, printr-o anume ambiguitate și prin semnificațiile de profunzime, putem considera că face trecerea către romanul de tip evazionist, că, prin *Galeria cu viță sălbatică*, cele două tipuri de roman interferează. Romanul se desfășoară în atmosfera intelectuală bucureșteană a „obsedantului deceniu”, iar tema principală este scrisul, rostul, rolul și riscul său în societatea de tip totalitar, scrisul ca gest de intimitate, reprezentat de un jurnal aparținând lui Chiril Merișor, un tânăr comunist atașat cauzei, dat exclus din partid. Acțiunea romanului se desfășoară între pierderea jurnalului secret și găsirea lui de către Securitate și consecințele ce au decurs de aici. Prezumtiva anchetă de găsire a jurnalului se transformă într-un traseu inițiativ al autorului acestuia, iluminare care nu-l va duce către scăpare, ci, tragic, către moarte. Esența tulbure a romanului este dezvăluită de mentorul lui Chiril, anticarul Brummer, cel care îi dezvăluie secretul „prezumției de vinovăție” specifică autocrațiilor și cel al „păcatului originar devenit politică de stat”. În timpul desfășurării interogatoriului, o altă mostră de măiestrie a scrisului și de curaj, Chiril este pus să se confrunte cu propriile gânduri, dar nu așa cum le-a scris, ci după pofta anchetatorului. În final, ca o culme a absurdului, Chiril este acuzat că ascunde un complot (guvern în clandestinitate), ceea ce-l va împinge către deznodământul fatal..

Bunavestire a lui Nicolae Breban este un roman politic mai special, preocupat nu atât de formele de exercitare a puterii în societate, cât de relațiile individuale de putere, de tipul stăpân-slugă, maestru-ucenic, bărbat-femeie, etc. Romanul are două părți distincte, o primă parte, un aparent roman de moravuri, în care este prezentat pe larg tânărul, banalul și obscurul Liviu-Mihai Grobei, comisul-voiajor care începe prin a o

cuceri pe frumoasa provincială Lelia Crăiniceanu și sfârșește prin a avea la picioare întreaga provincie. Partea a doua este un roman al puterii pe o treaptă superioară, ce debutează prin cunoscuta „ruptură” a personajului brebanian și-l trimite în sferele înalte și rarefiate ale puterii. Brusc, Grobei renunță la frumoasa Lelia și la beneficiile succesului și ale căsătoriei pentru a se dedica studiului vieții și operei unui (alt) obscur Mihai Farca, unchi decedat al Leliei, cel care și-a consacrat ultimii ani din viață întemeierii unei religii a puterii de care Grobei devine fascinat. Simbol al mediocrității potențate la maximum, Grobei va sfârși ironic prin desființarea organizației în vârful căreia ajunsese fără de voie și, fidel ideilor maestrului său, se va retrage în plină glorie. Deși întreaga acțiune a romanului se desfășoară în vremea „obsedantului deceniu”, în mod straniu sau poate intenționat, acesta nu se intersectează în niciun fel cu problematica politică a aceluia prezent. Ceea ce nu face mai puțin incitant romanul, dar în egală măsură, evazionist.

Cu *Al doilea mesager* de Bujor Nedelcovici lucrurile sunt îndeajuns de clare din perspectiva romanului politic. Romanul este o distopie ce reproduce, cu suficientă claritate, cu mijloacele speciei în cauză, condițiile politice ale unei dictaturi de stânga, identice cu cele întâlnite în România anilor '80. E limpede atunci de ce romanul nu a trecut de cenzură, nu a fost publicat în România, ci în Franța, iar românii au aflat despre el prin intermediul postului de radio Europa liberă. Povestea scrierii și cenzurării romanului poate fi asemuită, ca o ironie a sorții, cu pasaje din romanul propriu-zis. Profesorul și scriitorul Danyel Raynal putea fi oricare scriitor român întors din exil, căci întâmplările ar fi putut să fie identice cu cele din insula Victoria. Întâmplările de pe insulă reproduc în mic o întreagă istorie a instalării și dominației comuniste, începând cu așa-zisa revoluție, continuând cu valurile succesive de represiune și falsă liberalizare, trecând prin spălarea creierelor și ajungând la Marea Surpare. Din păcate, autorul nu oferă o soluție certă de ieșire din această fantasmă, ci doar una parțială, și își sacrifică eroul-scriitor ca pe un locuitor de duzină al insulei. Identificând cu minuție similaritățile dintre sistemul comunist și insula Victoria, realizezi cu claritate de ce romanul nu a fost lăsat să apară. Foarte conștient de necesarul pact ficțional cu puterea, Bujor Nedelcovici pare a fi voit să-l rupă prin *Al doilea mesager*, scriind dinadins în sfidarea cenzurii, dar deschizând, în acest fel, cale publicării în străinătate a cărții.

BIBLIOGRAFIE

OPERE

Adameșteanu, Gabriela, *Întâlnirea*, roman, Prefață de Carmen Mușat, Editura Polirom, Iași, 2003

Baconski, Anatol E., *Biserica neagră. Scrieri II – Proze*, Editura Cartea Românească, București, 1990

Bălăiță, George, *Lumea în două zile*, Ediția a doua, Editura Eminescu, București, 1985

Barbu, Eugen, *Groapa*, Roman, Prefață de Liviu Călin, Editura pentru Literatură, București, 1966

Barbu, Eugen, *Principiele*, Editura Minerva, București, 1977

Barbu, Eugen, *Șoseaua Nordului*, (vol. 1 și 2), roman), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989

Barbusse, hneri, *Focul*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1960

Beniuc, Mihai, *Pe muche de cuțit*, Roman, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959

Botez, Alice, *Eclipsa*, Editura Cartea Românească, București, 1979

Breban Nicolae, *Animale bolnave, roman*, Editura tineretului, București, 1968

Breban Nicolae, *Bunavestire*, Prefață de Nicolae Manolescu, Editura Gramar, București, 1998

Breban Nicolae, *Confesiuni violente*, Editura Du Style, București, 1994

Breban Nicolae, *Francisca*, Roman, Editura pentru Literatură, București, 1965

Breban Nicolae, *În absența stăpânilor*, Editura pentru Literatură, București, 1966

Breban, Nicolae, *Voința de putere*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001

Bunin, Ivan, *Viața lui Arseniev*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969

Buzura Augustin, *Bloc notes*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981

Buzura Augustin, *Fețele tăcerii*, roman, Editura Cartea Românească, București, 1974

Buzura, Augustin, *Absenții*, Editura Alfa, București, 1999

Buzura, Augustin, *Fețele tăcerii*, roman, Editura Cartea Românească, București, 1974

Buzura, Augustin, *Vocile nopții*, Ediția a III-a, Editura Paralela 45, Pitești, 2002

Călinescu, George, *Bietul Ioanide*, Editura Cartea Românească, București, 1986

Călinescu, George, *Bietul Ioanide*, Editura Cartea Românească, București, 1986

Călinescu, George, *Scrinul negru*, Editura pentru literatură, București, 1963

Călugăru Ion, *Oțel și pâine*, Roman, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1951

Camilar Eusebiu, *Negura*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959

Camilar Eusebiu, *Temelia*, Roman, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1951

Cordoș, Sanda, *În lumea nouă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003

Duda, Virgil, *Războiul amintirilor*, Editura Cartea Românească, București, 1981

Dumitriu, Petru, *Cronică de câmpie*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955

Dumitriu, Petru, *Drum fără pulbere, roman*, Editura de Stat pentru Literatură și artă, București, 1951

Dumitriu, Petru, *Euridice* (8 proze), Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1947

Dumitriu, Petru, *Incognito*, roman, Éd. du Seuil, Paris, 1962; în limba română: *Incognito*, traducere de Luminița Brăileanu și Delia Vasiliu, cuvânt înainte de Geo Șerban, Editura Univers, colecția "Ithaca - scriitori români din exil", București, 1993

Dumitriu, Petru, *Nuvele*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1951

Dumitriu, Petru, *Pasărea furtunii*, roman, Editura Tineretului, București, 1954

Dumitriu, Petru, *Cronică de familie*, Ediția a treia, Vol. I, II și III, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993

Durrenmatt, Friedrich, *Pana de automobil*, Editura Humanitas, București, 2003

Fadeev, Aleksandr, *Înfrângerea*, Editura Cartea Rusă, București, 1960

Filimon, Nicolae, *Ciocoii vechi și noi*, Colecția: Mari scriitori români, Editura Grup Editorial Art, București, 2007

France, Anatole, *Zeilor le e sete*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978

Galan V. Em., *Bărăgan*, vol. I, Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, București, 1954; vol. II - Editura Tineretului, București, 1959

George, Călinescu, *Enigma Otiliei*, Editura Cartex, București, 2006

Golding, William, *Împăratul muștelor*, Editura Humanitas, Colecția Raftul Denisei, București, 2007

Gorki, Maxim, *Mama*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1964

Guga, Romulus, *Viața postmortem*, Editura Cartea Românească, București, 1972

Hesse Hermann, *Jocul cu margele de sticlă*, Editura RAO, București, 2004

Horvath Istvan, *Brazdă peste haturi*, editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1952

Huxley, Aldous, *Minunata lume nouă*, Editura Polirom, Colecția Biblioteca Polirom, Iași, 2003

Ignătescu, C., *Mitruț al Joldii*, Editura Tineretului, București, 1954

Ivasiuc, Alexandru, *Iluminări*, Editura Eminescu, București, 1975

Ivasiuc, Alexandru, *Interval*, Editura Albatros, București, 1986

Ivasiuc, Alexandru, *Păsările*, Ediția a III-a, Editura Eminescu, București, 1973

Ivasiuc, Alexandru, *Păsările*, Editura Albatros, București, 1986

Ivasiuc, Alexandru, *Racul*, Ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București, 1994

Jar, Alexandru, *Evadare*, Roman, Editura de Stat, București, 1949

Jar, Alexandru, *Sfârșitul jalbelor*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1950

Kafka Frank, *Metamorfoza*, Editura Leda, București, 2005

Lăncrăjan Ion, *Cordovanii*, roman, I și II, Editura pentru Literatură, București, 1968

Lăncrăjan Ion, *Suferința urmașilor*, Editura eminescu, București, 1985

Malraux, Andre, *Condiția umană*, Editura Rao, București, 2006

Mazilu, Teodor, *Bariera*, Ediția a II-a revizuită, Editura Albatros, București, 1970

Mihale, Aurel, *Ogoare noi*, Roman, Editura de Stat pentru Literatură și artă, București, 1953

Mircea, Dumitru, *Pâine albă*, Ediția a II-a, Ilustrații de Radu Viorel, Editura Tineretului, București, 1955

Munteanu, Francisc, *În orașul de pe Mureș*, Roman, Editura Albatros, București, 1971

Nedelcovici, Bujor, *Acum și aici*, Editura All, București, 1998

Nedelcovici, Bujor, *Al doilea mesager*, Editura Eminescu, București, 1991

Nedelcovici, Bujor, *Le second messenger*, Ed. Albin Michel, Paris, 1985

Nedelcovici, Bujor, *Somnul vameșului*, vol. I, II, III, Editura Eminescu, București, 1981

Nedelcovici, Bujor, *Somnul Vameșului*, vol. III, Grădina Icoanei, Editura Eminescu, București, 1981

Nedelcovici, Bujor, *Ultimii*, Editura Eminescu, București, 1970

Nedelcovici, Bujor, *Zile de nisip*, Editura Cartea Românească, București, 1979

Orlea, Oana, *Perimetrul Zero*, Editura Cartea Românească, București, 1991

Orwell, George, *Ferma animalelor*, Editura Polirom, Iași, 2002

Pardău, Platon, *Ore de dimineață*, Editura Cartea Românească, București, 1972

Pas, Ion, *Lanțuri*, Roman, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1950

Pas, Ion, *Zilele vieții tale*, Ediția a V-a, vol. I și II, Editura pentru literatură, București, 1967

Petrescu, Camil, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Gramar, București, 2002

Petrescu, Camil, *Un om între oameni*, 3 vol., Editura Cartea Românească, București, 1988

Popescu, D.R., *F*, roman, cronologie și postfață de Mihai Iovănel, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004

Popescu, D.R., *Vânătoarea regală*, Editura Cartea Românească, București, 1973

Popescu, D.R., *Viața și opera lui Tiron B., II, Podul de gheață*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982

Popescu, D.R., *Zilele săptămânii*, Ediția a II-a, Editura Tineretului, București, 1962

Popovici, Titus, *Setea*, roman, Ediția a VIII-a, Editura Albatros

Popovici, Titus, *Setea*, Roman, Ediția a VIII-a, Editura Albatros, București, 1987

Popovici, Titus, *Străinul*, Ediția a cincea, Editura Eminescu, București, 1979

Preda Marin, *Moromeții, volumul II*, Editura Cartex Serv, București, 2005

Preda, Marin, *Cel mai iubit dintre pământeni*, vol. I, II, III, IV, Editura Cartea Românească, București, 1980

Preda, Marin, *Delirul*, Editura Cartex, București, 2006

Preda, Marin, *Imposibila întoarcere*, Editura Cartex, București, 2004

Preda, Marin, *Marele singuratic*, Editura Cartex, București, 2007

Preda, Marin, *Moromeții II*, Editura Jurnalul Național, București, 2009

Preda, Marin, *Moromeții*, Ediția a IV-a revăzută, Editura pentru literatură, București, 1964

Preda, Marin, *Viața ca o pradă*, Editura Albatros, București, 1977

Rebreanu, Liviu, *Gorila*, Postfață de Gheorghe Glodeanu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000

Rebreanu, Liviu, *Pădurea Spânzuraților*, Editura Gramar, București, 2007

Rebreanu, Liviu, *Răscoala*, Editura Cartex, București, 2005

Sadoveanu, Mihail, *Aventură în Lunca Dunării*, Editura Tineretului, București, 1954

Sadoveanu, Mihail, *Mitrea Cocor*, Ediția a IX-a, Editura pentru Literatură, București, 1961

Sălcudeanu, Petru, *Biblioteca din Alexandria*, Editura Semne, București, 2003

Sârbu, I. D., *Adio, Europa!*, Editura Cartea Românească, București, 1997

Sin, Mihai, *Quo Vadis, Domine?*, Editura Nemira, București, 2007

Slavici, Ioan, *Mara*, Editura Corint- Grup Editorial, București, 2002

Șolohov, Mihail, *Pământ desțelenit*, vol. 1 și 2, Editura Cartea Rusă, București, 1960

Șolohov, Mihail, *Pe Donul liniștit*, 4 vol. Editura Univers, colecția Romanul Secolului XX, București, 1986

Tănase, Stelian, *Playback*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004

Titel, Sorin, *Lunga călătorie a prizonierului*, Editura Cartea Românească, București, 1972

Țoiu Constantin, *Barbarius*, Editura All, București, 2006

Țoiu Constantin, *Galeria cu viță sălbatică*, Editura Eminescu, București, 1976

Țoiu Constantin, *Moartea în pădure*, Editura pentru literatură, București, 1965

Țoiu, Constantin, *Galeria cu viță sălbatică*, Roman, Editura Eminescu, București, 1976

Tudoran, Radu, *Toate pânzele sus*, vol. 1-2, Editura Lucman, București, 2007

Zamfirescu, Dului, *Viața la țară*, Colecția: Clasici români, Editura Corint, București, 2007

Zamiatin, Evgheni, *Noi*, Ediția I, Editura Humanitas, Colecția Totalitarism și Literatura Estului, București, 1991

CRITICĂ

- Ardeleanu, Virgil, *Rezistența prin cultură*, în *România liberă*, 18 aprilie, 1991
- Aucouturier, Michel, *Realismul socialist*, Traducere din limba franceză de Lucia Flonta, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, Tg.- Mureș, 2002
- Boldea, Iulian, *Teme și variațiuni*, Editura Fundația Culturală Ideea Europeană, București, 2008
- Breban, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, Ediția a IV-a, Prefață de Ovidiu Pecican, Editura Ideea Europeană, București, 2006
- Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Postfață de Paul Cornea, Editura Humanitas, București, 1999
- Cernat, Paul, Mitchievici, Angelo, Stanomir, Ioan, *Explorări în comunismul românesc*, vol. al III-lea, Editura Polirom, Iași, 2008
- Cernat, Paul, *Scriitori pentru pacea Planetei, în Explorări în comunismul românesc*, vol. II, Polirom, Iași, 2005
- Cordoș, Sanda, *În lumea nouă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003
- Cordoș, Sanda, *Literatura între revoluție și reacțiune*, Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1999
- Cosma, Anton, *Romanul românesc contemporan I, 1945-1985, I. Realismul*, Editura Eminescu, București, 1988
- Cosma, Anton, *Romanul românesc și problematica omului contemporan*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977
- Crohmălniceanu, Ovid. S., *Cronici și articole*, Studii literare, ESPLA, 1953
- Deletant, Denis, *Ceaușescu și Securitatea, Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, Traducere din engleză de Georgeta Ciocâltea, Humanitas, București, 1998
- Dobrescu, Caius, *Modernitatea ultimă*, eseuri, Editura Univers, București, 1998
- Ficeac, Bogdan, *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*, Prefață de Daniel Barbu, Posfață de Petru Ignat, Editura Nemira, 1999
- Furet, Francois, *Trecutul unei iluzii*, Eseu despre ideea comunistă în secolul XX, Traducere din franceză de Emanoil Marcu și Vlad Ruso, Humanitas, București, 1996

Gabanyi, Anneli Ute, *Literatura și politica în România după 1945*, Editura Fundatiei Culturale Romane, 2001

Geacăr, George, *Marin Preda și mitul omului nou*, Editura Cartea Românească, București, 2004

Groys, Boris, *Stalin - opera de artă totală*, Traducere de Eugenia Bojoca și George State, Editura Ideea Design and print, Cluj, 2007

Holban, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, Editura Cartea Românească, București, 1987

Ierunca, Virgil, *Dimpotrivă, Polemici*, Editura Humanitas, București, 1994

Istrate, Ion, *Panorama romanului proletcultist (1945-1964)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003

Lippman, Walter, *Public opinion*, Harcourt Brace, New York, 1992

Malița, Liviu, *Teatrul românesc sub cenzura comunistă*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009

Manea, Norman, *Despre clovni*, Editura Polirom, Iași, 2005

Manolescu Nicolae, *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, Editura Gramar, București, 2006

Manolescu, *Literatura română postbelică – Lista lui Manolescu - . Proza. Teatrul*, Editura Aula, Brașov, 2001

Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe. Eeseu despre romanul românesc*, vol. II, Editura Minerva, București, 1981

Manolescu, Nicolae, *Criză și iluminare*, Editura Minerva, București, 1977

Manolescu, Nicolae, *Decalogul criticii literare*, Ediție îngrijită de Al. Cistelean, Ed. Aula, 2005

Marcea, Pompiliu, *Concordanțe și controversse*, Editura Eminescu, București, 1983

Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, vol. 3, Secolul XX, (Partea I), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991

Marino, Adrian, *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Editura Polirom, Iași, 1996

Milosz, Czeslaw, *Gândirea captivă*, Traducerea din polonă de Constantin Geambașu, Postfață de Wlodzimierz Bolecki, Editura Humanitas, București, 2004

Mușat, Carmen, *Perspective asupra romanului românesc postmodern și alte ficțiuni teoretice*, Editura Paralela 45, Coleția 80 seria Eseuri, Pitești, 1998

Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008

Negrici Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza*, Editura Fundației PRO, București, 2002

Nitescu, M., *Sub zodia proletcultismului, O carte cu domiciliul forțat (1979-1995), Dialectica puterii*, Eseu politologic, Ediție îngrijită de M. Ciurdariu, Humanitas, București, 1995

Novicov, Mihai, *Pentru literatura vieții noi*, Studii literare, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1953

Odangiu Marian, *Romanul politic*, Editura Facla, Timișoara, 1984

Petcu, Marian - coordonator, *Cenzura în spațiul cultural românesc*, Editura Comunicare.ro, București, 2005

Petrescu, Liviu, *Romanul conștientului uman. Studiu critic*, Editura Minerva, București, 1979

Revel, Jean Francois, *Cunoașterea inutilă*, Traducere din franceză de Dan C. Mihăilescu, Humanitas, București

Robin, Régine, *Le réalisme socialiste. Une esthétique impossible*, Ed. Payot, Paris, 1986

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1949 – 1951, Întemeietori și capodopere*, Ediția a II-a adăugită cu trei texte teoretice ale autoarei, Editura Cartea Românească, 2007

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1957-1958*, Editura Cartea Românească, București, 1999

Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, Ediția a II-a adăugită cu indice de nume și o prefață a autoarei, Editura Cartea Românească, 2005

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, editura Cartea Românească, București, 1974

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi, III*, Editura Cartea Românească, București, 1984

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi, vol. IV*, Editura Cartea Românească, București, 1989

Simuț, Ion, *Critica de tranziție*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996,

Simuț, Ion, *Diferența specifică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982

Ștefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane 1941 – 2000*, Concepția grafică: Mihaela Șchiopu, Fotografii de Ion Cucu, Editura Mașina de Scris, 2005

- Todorov, Tzvetan, *Confruntarea cu extrema. Victime și torționari în secolul XX*, Editura Humanitas, București, 1996
- Tomuș, Mircea, *Romanul romanului românesc, vol. I. În căutarea personajului*, Editura 100+1 Gramar, București, 1999
- Tomuș, Mircea, *Romanul romanului românesc, Vol. II. Despre identitatea unui gen fără identitate; romanul ca personaj al propriului său roman*, Editura 100+1 Gramar, București, 2000
- Țeghuiu, Liviu, *Fenomenul proletcultist în literatura română*, Editura Mirton, 2000
- Ulici, Laurențiu *Literatura română contemporană, I – Promoția 70*, Editura Eminescu, București, 1995
- Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985
- Verdery, Katherine, *Compromis și rezistență, Cultura română sub Ceaușescu*, Editura Humanitas, București, 1994
- Vitner, Ion, *Prozatori contemporani*, Editura pentru Literatură, București, 1961
- Vitner, Ion, *Prozatori contemporani, Vol. II*, Editura pentru literatură, București, 1952

ISTORII LITERARE, DICȚIONARE

- Albérès, R.M., *Istoria romanului modern*, în românește de Leonid Dimov, Prefață de Balotă, Nicolae, Editură pentru Literatură Universală, București, 1968
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum, I.O., București, 2000
- Petcu, Marian, *Puterea și cultura, O istorie a cenzurii*, Cuvânt înainte de Mihai Coman, Polirom, Iași, 1999
- Ștefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane 1941 – 2000*, Concepția grafică: Mihaela Șchiopu, Fotografii de Ion Cucu, Editura Mașina de Scris, 2005

Zaciu Mircea, Marian Papahagi, Aurel Sasu, coordonare și revizie științifică, *Dicționarul scriitorilor români*, A-C, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995

JURNALE, DOCUMENTE

Agresiunea comunismului în România, Volumul I, Documente din Arhivele secrete: 1944 – 1989, Ediție îngrijită de Dr. Gh. Buzatu și Mircea Chirițoiu, Ed. Paideia, 1998

Ardeleanu, Virgil, *Jurnal*, Editura Cartea Românească, București, 1989

Breban Nicolae, *Sensul vieții*, vol. I 2003, vol. II 2004, vol. III 2006, vol. IV 2007, Editura Polirom, Iași

Caravia, Paul (Prof. univ. asociat) - Coordonator Științific, *Gândirea interzisă, Scrieri cenzurate, Romania 1945-1989*, Cuvânt înainte Academician Virgil Cândea, Editura Enciclopedică, București, 2000

Cartea cărților interzise, Editura Victor Frunză – reproduce în ediție anastatică volumul *Publicațiile interzise până la 1 Mai 1948*, apărut în București, 1948, Ediția a II-a, Editura Victor Frunză, București, 2003

Chișinevschi, Iosif, Congresul Uniunii Sindicatelor de artiști, scriitori și ziariști, din Reportaj de Geo Dumitrescu, *Revista literară*, an III/oct. 1947, preluat din *Vatra*, nr. 9-10, 2004

Ciocârlie, Livius, *De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri*, *Jurnal*, Polirom, Iași, 2001

Costea, Ionuț, Kiraly, Istvan, Radosav, Doru, *Fond special. Fond „S” Special*, Contribuții la istoria fondurilor secrete de bibliotecă din România, Studiu de caz. Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995

Ierunca, Virgil, *Fenomenul Pitești*, Editura Humanitas, București, 2008

Ignă, Vasile, *Subteranele memoriei, Pagini din rezistența culturii în România 1944-1954*, Studiu introductiv de Vasile Ignă, Editura Universal Dalsi, 2001

Lovinescu, Monica, *Insula șerpilor, Unde scurte, VI*, Humanitas, București

Mocanu, Marin Radu, *Literatura română și cenzura comunistă (1960-1971)*, Editura Albatros, București, 2003

Mocanu, Marin Radu, *Scriitorii și puterea*, Documente, Editura Ideea Europeană, Iași, 2006

Mocanu, Radu Marin, *Cenzura comunistă (Documente)*, Editura Albatros, București, 2001

Serviciul Român de Informații, *Cartea albă a Securității*, Istoriei literare și artistice 1969-1989, București, 1996

Tănase, Stelian, *Acasă se vorbește în șoaptă*, Dosar & Jurnal din anii târzii ai dictaturii, Editura Comapania, București, 2002

Tismăneanu, Vladimir, *Arheologia terorii*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Allfa, 1996, București

Tismăneanu, Vladimir, *Ghilotina de scrum*, Editura de Vest, Timișoara, 1992

Țugui, Pavel, *Scriitori și compozitori în lupta cu cenzura comunistă*, Editura Albatros, București, 2006

Zainea, Ion, *Cenzura istoriei, istoria cenzurată, documente (1966-1972)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2006

INTERVIURI, MONOGRAFII

Cristea-Enache, Daniel, *Augustin Buzura: Viața cea mai lungă o au tocmai demodații. Modelele trec, demodații rămân*, în interviul cu Augustin Buzura, apărut în Adevărul literar și artistic, nr. 588/ 9 oct. 2001

Grigurcu, Gheorghe, Alexandru, Laszlo, Pecican, Ovidiu, *Vorbind*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2004

Marino, Adrian, *Cenzura în România*, Editura Aius, Craiova, 2000

Mugur, Florin, *Profesiunea de scriitor*, Editura Albatros, București, 1979

Nedelcovici, Bujor, „În literatură las o porțiță de scăpare. Interviu cu Bujor Nedelcovici”, de Ovidiu Șimonca, *Observator cultural*, nr. 378, iunie 2007

Nedelcovici, Bujor, „*Șarpele se afla acolo încă de la început...*”, interviu de Elena Budu, în *România literară*, nr. 36, 2000

Negoită, Lucia, *Două ore la Metz cu Petru Dumitriu*, din *România literară*, nr. 19, 2009

Popovici, Titus, în interviu de George Arion, *Flacăra*, anul XXXIII, nr. 8, 24 febr., 1984, preluat din *Romanul românesc în interviuri. O istorie autobiografică*, Antologie, text îngrijit, sinteze și indici de Aurel Sasu și Mariana Vartic, Vol. II (G-P), partea a II-a, Editura Minerva, București, 1986

Popovici, Titus, în cursul Ședinței Plenare a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale din zilele de 28-29 iunie 1977, din *România literară*, nr. 48, 2008

Pruteanu, George, *Pactul cu diavolul. Șase zile cu Petru Dumitriu*, Editura Albatros, Editura Universal Dalsi, București, 1995

Sasu, Aurel, Vartic, Mariana, *Romanul românesc în interviuri, Vol. II (G-P), partea I*, Editura Minerva, București, 1986

Sfetcu, Paul, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, Editura Curtea veche, București, 2008

Simion, Eugen, *Convorbiri cu Petru Dumitriu*, Editura Moldova, Iași, 1995

Soare, Oana, *Petru Dumitriu & Petru Dumitriu. O monografie*, Editura Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară “G. Călinescu”, București, 2008

Tismăneanu, Vladimir, Vasile, Cristian, *Perfectul acrobat. Măștile răului*, Editura Humanitas, București, 2008

Verdery, Katherine, *Atiția inși au exercitat o influență nefastă conducând reconstrucției României*, din interviul realizat de Doina Jela, publicat în *Observator cultural*, nr. 321 din 26 mai, 2006

Zaciu, Mircea, *Interviuri*, Ediție îngrijită de Grațian Cormoș, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007, interviu realizat de Rodica Palade, în *Revista 22*, nr. 21, 23-29 mai, 2000

PERIODICE

- Băleanu, Andrei, *Realismul socialist și unele întrebări ale vremii noastre*, în revista Gazeta literară, nr. 11, martie 1957
- Albertini, Jean, Bonnaud-Lamotte, Danielle, *Autour du «réalisme socialiste» : trois ouvrages récents*, Persée, Mots, Année 1988, Volume 17, Numéro 1
- Ardeleanu, Virgil, *O sărbătoare a literaturii noastre*, în Steaua, X, 1959, nr. 4
- Ardeleanu, Virgil, *Rezistența prin cultură*, în România liberă, 18 aprilie, 1991
- Bălăiță, George, *Romanul românesc de azi*, din Caiete critice, nr. 1-2/1983,
- Băleanu, Andrei, *Un roman al "setei" de pământ*, în Gazeta literară, nr. 47 (633), 28 noi., 1958, Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1957-1958*, Editura Cartea Românească, București, 1999
- Beniuc, Mihai, *Idei călăuzitoare*, din Contemporanul, Nr. 2 (432), Vineri, 14 ianuarie, 1955
- Boldea, Iulian, *Cenzura și teatrul*, Apostrof, Anul XX, 2009, nr. 10 (233)
- Borbely, Stefan, *Un președinte pentru liniștea noastră*, Caietele Echinox, nr. 7, 2004
- Borbely, Ștefan, *Generații fără memorie*, în Observator cultural, nr. 75, 3-9 august, 2006
- Nicolae, Ceaușescu, *Cuvântare la Adunarea Generală a Scriitorilor din noiembrie 1968*, din România literară, nr. 7 din 21 noiembrie, 1968
- Braga, Mircea, *Petru Dumitriu, după naufragiu*, în România literară, nr. 48, 2007
- Caraion, Ion, *Criza omului*, în Jurnalul de dimineață, 19 dec. 1946
- Caraion, Ion, *Criza culturii românești*, în Jurnalul de dimineață, 17 oct. 1946
- Călinescu, George, răspuns la ancheta *Problemele actuale ale culturii românești*, în Contemporanul, nr. 6, 25 oct. 1946
- Cernat, Paul, *Marin Preda revizuit*, Observator cultural, Nr. 24 (281) / 11-17 august 2005
- Chihaiia, Pavel, „*Mă interesau aventurierii și vagabonzii*“, Observator cultural, nr. 294/10-16 noiembrie 2005
- Ciocârlie, Livius, *Romanul românesc de azi*, din Caiete critice, nr. 1-2/1983
- Convorbirile „României literare”*. Cinci opinii despre o carte, în România literară, an IV, nr. 17 (133), 22 aprilie 1971, din Ivasiuc, Alexandru, *Păsările*, Antologie, prefată,

comentarii, referințe critice și bibliografie de Ion Bogdan Lefter, Editura Albatros, București, 1986

Corlățan, Mirela, *Buzura, nume de cod Gusti*, Cotidianul, 30 iunie 2005

Coroiu, Constantin, *Scriitorul față cu „puterea și adevărul”*, Revista Cultura, nr. 243, din 01.10.2009

Cristea, Valeriu, *Al. Ivasiuc: „Interval”*, în Gazeta literară, an XV, nr. 15 (806), 11 aprilie, 1968, p. 2, reluat în *Interpretări critice*, Editura Cartea Românească, București, 1970

Cristea-Enache, Daniel, *O vară de neuitat*, în România literară, nr. 42, 2008

Cristescu, Maria Luiza, *Romanul românesc de azi* din Caiete critice, nr. 1-2/1983

Crohmălniceanu, Ovid S., *Drum fără pulbere de Petru Dumitriu*, cronică literară în Contemporanul, nr. 243 (22), 1 iunie, 1951

Damian, S., *Romanul “Setea” și o interpretare excentrică*, I-II, Gazeta literară, nr. 28 (226) 10 iul, 1958 - 29 (227), 17 iul., 1958

Damian, S., *Masele în romanul “Setea”*, Gazeta literară, nr. 36 (2349, 4 sept., 1958, din Dauriac, Emmanuelle, *“Romanul politic” și critica literară sub Ceaușescu...*, Revista Vatra, nr. 3-4 din 2004

Dimisianu, Gabriel, *Al. Ivasiuc: „Cunoașterea de noapte”*, în România literară, an II, nr. 9 (21), 27 februarie, 1969, reluat în *Prozatori de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1970

Dimisianu, Gabriel, *Scriitorul și criticii săi: Nicolae Breban*, în revista Cultura, nr. 158, 31 ian. 2008

Dimisianu, Georgeta, *Paler: „Prefer să disper lângă ai mei” (V)*, în Ziarul de duminică, 11 ian. 2008

Dimisianu, Georgeta, *Scriitorii, literatura și cenzura (IV)*, Ziarul de Duminică, 21 decembrie, 2007

Dobrescu, Caius, *Despre originile temei „culturii proletare”*, revista Vatra, nr. 9-10, 2004

Fărcășan, Sergiu, *O carte a construcției socialiste. Romanul „drum fără pulbere” de Petru Dumitriu*, în Scânteia, nr. 2197, 17 noiembrie, 1951

Gafița, Mihai, *Împotriva manifestărilor proletcultiste în literatură*, în *Viața românească*, nr. 5, mai, 1951

Gafița, Mihai, *Între formule și principii*, în revista *Gazeta literară*, nr. 13, martie 1957

Georgescu, Paul, *Județul sărmanilor*, în *Viața românească*, III, 1950, nr. 10

Ghițeanu, Serenela, *După 20 de ani*, în *România literară*, nr. 5, 2006

Goldiș, Alex, *Rolul progresist al cronicii literare în anii '60*, revista *Cultura*, nr. 41/2009, joi 15 octombrie

Grigurcu, Gheorghe, *Cele trei exiluri*, *România literară*, nr. 17, 2001

Ierunca, Virgil, *Există o criză a culturii românești*, în *România liberă*, nr. 658C, 30 sept. 1946

Iorgulescu, Mircea, *Scriitorul și criticii săi: Nicolae Breban*, în revista *Cultura*, nr. 158, 31 ian. 2008

Ivasiuc, Alexandru, *Păsările*, Antologie, prefață, comentarii, referințe critice și bibliografie de Ion Bogdan Lefter, Editura Albatros, București, 1986

Înapoi la proletcultism, *Vatra*, nr. 3-4 din 2004

Jdanov, A., *Discurs la Primul Congres Unional al Scriitorilor Sovietici*, din *Viața Românească*, Anul 1, nr. 3-5, august-octombrie 1948

Jela, Doina, *Proletcultismul*, revista *Vatra*, nr. 3-4, 2004

Lazar, Marc, *Robin Régine, Le réalisme socialiste. Une esthétique impossible*, Persee, Vingtième Siècle. Revue d'histoire, Année 1987, Volume 16, Numéro 1

Lisei, Mihai, *Realismul socialist în exegeza românească*, *Caietele Echinoc*, nr. 7/2004

Literatura să pătrundă în miezul actualității, în *Scânteia*, nr. 4479, 22 mart. 1959

Luca, Eugen, *O nouă tradiție*, în *Contemporanul*, nr. 37 (623), 19 sept., 1958, din *Ana Mai aproape de viață*, articol de fond preluat din *Pravda* din 12 aprilie, 1954, din *Gazeta literară*, Organ săptămânal al Uniunii Scriitorilor din RPR, Anul I, nr. 1, joi, 18 martie, 1954

Manea, Norman, *Romanul românesc de azi*, din *Caiete critice*, nr. 1-2/1983

Manolescu, Nicolae, *Despre proletcultism*, *România literară*, nr. 30 din 1 august, 2001

Manolescu, Nicolae, *Realismul socialist. Literatura „nouă”*, revista *Vatra*, nr. 3-4, 2004

Manolescu, Nicoale, *Al. Ivasiuc: “Vestibul”*, în *Contemporanul*, nr. 34 (1089), august, 1967

Manolescu, Nicolae, „*Bunavestire*”, *România literară*, nr. 24, 1977, din Nicolae

Manolescu, Nicolae, „*Galeria cu vișă sălbatică*”, în *România literară*, nr. 8, 1976

Manolescu, Nicolae, *Anul literar 1965*, în „*Gazeta literară*“, anul XIII, nr. 53 (686), joi, 30 decembrie 1965

Manolescu, Nicolae, *Păsările*, în *Contemporanul*, nr. 47, 1970, din Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică – Lista lui Manolescu - , 2. Proza. Teatrul*, Editura Aula, Brașov, 2001

Manolescu, Nicolae, *Scriitorii vechi și criticii noi*, *România literară*, nr. 31, 2002

Marino, Adrian, *Criza omului*, în *Națiunea*, anul II, nr. 243, 13 ian. 1947

Martin, Mircea, *Cultura română între comunism și naționalism*, *Revista 22*, nr. 7-23 septembrie, 2002

Martin, Mircea, *Despre estetismul socialist*, în *România literară*, nr. 23, 2004

Micu, Dumitru, *Sensul realismului socialist*, în *Contemporanul*, nr. 43, 1956

Moraru, N., *Ziaristii, scriitorii și artiștii își țin conferința națională*, în *Scânteia*, nr. 641, 30 oct. 1946

Moraru, N., *Criza culturii românești*, în *Contemporanul*, nr. 4, 11 oct. 1946

Moraru, N., *Nu este vorba despre o criză a culturii românești*, în *România liberă*, nr. 664C, din 7 oct. 1946

Moraru, N., *Sensul principiului: spirit de partid în literatură*, *Viața Românească*, Anul 1, nr. 2, iulie 1948

Munteanu, George, *Asupra realismului socialist*, revista *Tribuna*, Anul I, Nr. 8, Cluj, 31 martie 1957

Munteanu, George, *Între publicistică și critică literară*, *Almanahul literar*, Revistă a Uniunii Scriitorilor din RPR, Filiala Cluj, Anul IV, numărul 3 (40), martie 1953

Neagoe George, *Cap și pajură*, revista *Cultura*, de marți, 19 ianuarie, 2010

Nedelciu, Mircea, *Romanul românesc de azi*, din *Caiete critice*, nr. 1-2/1983

Negoită Lucia, *Două ore la Metz cu Petru Dumitriu*, din *România literară*, nr. 19, 2009

Negrici Eugen, *Constantin Țoiu – Proza de evocare*, în *România literară*, nr. 40, 2001

Negrici, Eugen *Trei particularități ale literaturii române din perioada comunistă*, în revista *Scrisul Românesc*, nr. 10 (74), octombrie 2009

Nemoianu,, Virgil *Iubirea și ura față de formalismul estetic*, în revista Steaua, nr. 3 din martie 2001

Niculescu, Izabela, *Buzura și Securitatea: Orice scriitor cinstit dorea să-și cunoască adeversarul*, Cotidianul, 9 noiembrie, 2008

Novicov, Mihai, *O sărbătoare a literaturii noastre*, în Viața românească, VI, 1953, nr. 2

Paraschivescu, Miron Radu, *Drumul până la capătul lumii*, în Scânteia, nr. 642, 4 oct. 1946

Paraschivescu, Miron Radu, *Plânsul maimuțelor - sau unde e criza*, în Contemporanul, nr. 15, 15 dec. 1946

Păcurariu, Moise, *Ce a văzut Mitrea Cocor am văzut și eu*, în Flacăra, III, 1950, nr. 6

Paler, Octavian, *Romanul românesc de azi, din* Caiete critice, nr. 1-2/1983

Petrescu, Liviu, *Păsările*, în Tribuna, an XIV, nr. 50 (724), 10 decembrie, 1970, din

Pop-Corniș, Marcel, *Romanul politic – forme și etape*, Orizont, Anul XXX, nr. 45, 1979

Popescu, Radu, *Titus Popovici: „Setea”, I-II*, în Contemporanul, nr. 22 (608) - 24 (610), 6-20 iunie

Popper J., *Primul roman al marilor construcții din țara noastră: Petru Dumitriu „Drum fără pulbere”*. Cronică literară, în Flacăra, nr. 21 (177), 24 mai 1951

Preda, Marin, *Jurnal intim*, Editura Cartex, București, 2007, din Marin Preda: *File de dicționar*, revista Cultura, Nr. 76, 24 iun. 2007

Probleme actuale ale literaturii din R.P.R în lumina lucrărilor lui A.A. Jdanov, Viața Românească, nr. 9, 1951, din Vatra, nr. 9-10

Răutu, Leonte, *Impotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*, Lupta de clasă, nr. 4/1949

Regman, Cornel, *Mihail Sadoveanu și eroul combativ*, în Almanahul literar, I, 1950, nr. 6

Rogozanu, C., *Aceeași poveste veche*, din România literară, nr. 31, 2002

România liberă, 9 decembrie, 2008

Șerban, Geo, *Rolul literaturii clasice ruse în dezvoltarea operei lui Mihail Sadoveanu*, în Veac nou, VI, 1950, nr. 51

Simion, Eugen, *Din culisele cenzurii*, în Revista Cultura, nr. 2, 2005

Simuț, Ion, *Literatura oportunistă*, România literară, nr. 25, 2008

Simuț, Ion, *Literatura subversivă*, din *România literară*, nr. 18, 9 mai, 2008

Solomon, Dumitru, *Discuții pentru un dicționar curent. Realism; realism socialist*, în revista *Gazeta literară*, nr. 12, martie 1957

Stăncescu, Ștefan, *Anii 50: niște romane*, revista *Cultura*, 28 dec., 2009

Șelmaru, Traian, *Să luptăm pentru o artă principială, pătrunsă de spirit de partid*, din *Almanahul literar, Revistă a Uniunii Scriitorilor din RPR, Filiala Cluj, Anul IV, numărul 3 (40)*, martie 1953

Ștefănescu Alex., *La o nouă lectură: Petru Dumitriu*, în *România literară*, nr. 51-52, 2001

Ștefănescu, Alex., *La o nouă lectură: Alexandru Ivasiuc*, în *România literară*, nr. 28, 2003

Ștefănescu, Alex., *La o nouă lectură: Constantin Țoiu*, în *România literară*, nr. 46, 2002

Ștefănescu, Alex., *La o nouă lectură: Titus Popovici*, din *România literară*, nr. 24, 2002

Ștefănescu, Alex., *Literatura scrisă la comandă*, *România literară*, nr. 27 din 2005

Ștefănescu, Alex., *Mihail Sadoveanu (opera postbelică)*, în *România literară*, nr. 3, 2004

Ștefănescu, Alex., *Zoom critic: Bujor Nedelcovici*, *România literară*, nr. 4, 2004

Ștefănescu, Alex., *Zoom critic: Nicolae Breban*, în *România literară*, nr. 7, 2004

Tănase, Stelian, *Romanul românesc de azi*, din *Caiete critice*, nr.1-2/1983,

Terian, Andrei, *Politica postmodernismului românesc*, revista *Cultura*, în nr. 24, din 18 iunie 2009

Tismăneanu, Vladimir, *Andrei Jdanov: Pontiful stalinismului dezlănțuit*, *Evenimentul Zilei*, 11 februarie, 2009

Țoiu, Constantin, *Exact cum a fost*, în *România literară*, nr. 21, 2000

Tudor, S., *Mihail Sadoveanu, apărător al țărănimii muncitoare*, în *Opinia*, XLIII, 1951, nr. 1456

Ungureanu, Cornel, *Romanul românesc de azi*, din *Caiete critice*, nr.1-2/1983

Uricaru, Eugen, *Romanul românesc de azi*, din *Caiete critice*, nr.1-2/1983,

Ursachi, Gabriela, *Iulie*, în *România literară*, nr. 28, 2003

Vlad, Ion, *Al doilea roman al lui Titus Popovici*, în *Steaua*, nr. 6, iunie 1958

Zamfir Mihai, *Scriitorul și comunismul*, în *România literară*, nr. 18, 2006

Zamfir, Mihai, *Doar talentul e de-ajuns?*, din *România literară*, nr. 19, 2005